

DAGENS FRÅGOR

När få vi I München bodde vid den tid då den tyska marken rasade räkningen? som snabbast en norsk målare. Han hade lyckats sälja en tavla till en amerikan och som likvid erhållit en hundradollar-sedel. Ett sådant jättebelopp kunde ingen växla till tysk valuta och därför satte han in sin sedel hos krögaren på sin stamkrog. Han åt och drack, och för varje dag steg hans hundradollar så i värde, att gårdagens förtäring var betald. Den norske målaren hade funnit den moderna valutateknikens särinnergestalt, vilken såtillvida var överlägsen den nordiska mytologiens att den aldrig behövde slaktas.

Svävar någon liknande tanke i bakhuvudet på vår nuvarande regerings ekonomiska experter? Dessa tro sig kunna statistiskt bevisa, att man kan genomföra en devalvering utan att vidta därav betingade åtgärder och att man kan i exportavseende utnyttja dess fördelar, utan att någon behöver bry sig om dess avigsidor. De äro fullt övertygade om, att eftersom ännu ingen räkning presterats, finns det ingenting att skriva räkning på.

Annorlunda kan man inte tolka regeringens förslag att förvandla ett omskrutet och samhällsekoniskt till större delen obefintligt budgetöverskott i statsbidrag till sådana prissänkningar, att levnads-kostnadstalet 169 icke nås, särskilt icke efter det ackompanjemang finans- och statsministrarna bestått sin plan. De ha skyndat att meddela svenska folket, att någon som helst orsak till återhållsamhet inte finns, att allt ordnar sig bättre än någon vågat tro och att det faktum att vi nu samla på oss betydande mängder pund, alltså ge England krediter, är ett tecken på att vi äro på väg ut ur dollarkrisen.

Varje statsråd, som på senare tid föreslagit subventioner, har omnämnt, att han delar de betänkligheter man måste hysa mot subventioneringar över huvud, och varje statsråd har lagt fram sina subventionsförslag som ett provisorium, vilket mycket snart skall avlösas av ett bättre sakernas tillstånd.

Att subventionerna trots detta blivit mer eller mindre permanenta är icke märkligt. Det enda bestående, som tycks finnas i en socialdemokratisk regeringspolitik, är dess provisorier. Det bör dock vara tillåtet — även i ett halvkorporativt samhälle — att finna det anmärkningsvärt, att regeringens första omsorg efter devalveringen synes ha varit att binda intresseorganisationerna i ett subventionsgrepp och att binda dem så att varje alternativ lösning uteslöts. Statsrådet Sköld tycks helt enkelt ha gått till organisationerna med ett bud — uträknat i kronor — på de subventioner regeringen var villig att lämna och ställt frågan om organisationerna vore villiga att på denna basis göra upp om fortsatt lönestopp. Beloppet steg med varje visit och har sedan fortsatt att stiga. Den rörelsen är ännu inte avslutad.

Berthold Josephy — den framstående kännaren av svensk ekonomi — har i Neue Zürcher Zeitung konstaterat, att vad Sverige med sina subventioner försöker sig på, är ett slags omvända skyddstullar. Med skyddstullar håller man en högre inhemsk prisnivå än världsmarknaden gör rimligt, med subventioner en lägre.

Regeringens förslag till lösning är en enda stor spekulatio i hoppet om ett internationellt prisfall under år 1950. Kommer inte ett sådant till stånd, blir situationen på hösten 1950 utomordentligt svår. Man har redan konstaterat, att efter avtalsåret 1950 räknar man inte med fortsatt lönestopp. Vill man då inte permanenta subventionerna, måste man räkna med prisgenomslag. En plötslig höjning av levnads-kostnaderna i kombination med under lönestoppsåren lagrade krav kan skapa en förhandlingssituation, som ställer parterna och för-handlingsapparaten inför övermäktiga svårigheter. Kompliceras sedan det hela av exempelvis ett dåligt skördeutfall, som skall kompenseras, få kanske statsråden anledning att ångra sin just nu så ljudliga optimism, som uppenbarligen är mera grundad på politiska önskemål än på ekonomiska förutsättningar.

Med den målsättning subventionspolitiken har, är det varken regering eller riksdag som bestämmer de svenska statsutgifterna. Vidhåller man uppgiften att undvika det heliga levnadskostnadstalet 169, komma dessa, som i diskussionen framhållits, att i allt väsentligt bestämmas på varubörserna i Chicago, London och Santos. Detta förhållande är redan uppenbart. För att hålla kaffepriset begärde regeringen att få disponera, förutom skatt och tull på varan, 17 miljoner kronor. Beloppet var avsett för hela budgetåret, alltså för tiden intill den 1 juli 1950. Som kaffepriset nu rört sig, räcker beloppet till strax efter jul i år.

Slutsatsen är, att det kan anses vara varubörserna ute i världen, vilka avgöra utrymmet för den skattelindring, som måste komma till stånd. Därmed har ju regeringen alltid ett skäl för negativism — en negativism, som allt eftersom budgetarbetet skrider fram, verkar troligare och troligare. Att denna sammankoppling är riskabel lär icke kunna förnekas.

Metoden att förvandla budgetöverskottet i subventioner, som måste öka efterfrågetrycket på prisnivån, kan icke utgå från någon annan förutsättning än den, att nu sådan balans uppnåtts i samhällsekonomien, att statliga åtgärder i syfte att begränsa pristrycket icke äro behövlige. Denna förändring i situationen måste ha uppkommit sedan i våras. Då upprepades med eftertryck, att överbalanseringen på inga villkor finge minskas. Man mumlade om sabotage inför varje förslag att avskaffa i och för sig orimliga skatteformer, vilkas enda motivering var deras förmåga att bibehålla överbalanseringen. Det skulle onekligen ha varit av intresse att få någon redovisning för de faktorer som åstadkommit denna radikala förändring på några månader.

Slutresultatet av 1948/49 års budget blev ett upplåningsbehov, som väsentligt översteg vad man räknat med. Samtidigt accelererades förskjutningen från långa obligationer till korta förbindelser. En över-

slagsberäkning ger vid handen att vi detta budgetår måste räkna med ett lånebehov på någon halv miljard.

Professor Pigou framhöll för åtskilliga år sedan, att det finns tre mål för den ekonomiska politiken: 1) att göra nationalinkomsten större, 2) att göra dess ström mera reguljär och 3) att göra dess fördelning jämnare. Det första kräver främst ökad effektivitet hos näringslivet, det andra avser bättre sysselsättning och mindre arbetslöshet, det tredje gäller social trygghet och »rättvisare» inkomster — vilket kan betyda många olika ting. Uppmärksamheten och politiken ha under de senaste decennierna väsentligen inriktats på de två sista målen, under det att effektiviteten lämnats mera i skymundan, som Economist framhöll i en intressant och läsvärd artikel om detta ämne i ett av sina oktoberhäften. Men den ökade effektiviteten är i själva verket en huvudförutsättning för att man skall kunna närma sig de båda övriga målen. Det finns ingen absolut motsättning mellan de tre målen för den ekonomiska politiken, men att nå samtliga kräver en verkligt väl genomtänkt och genomförd ekonomisk politik, något som svenska folket ej blivit bortskämt med. Ingen kan väl förneka, att det är den hastighet, med vilken vi kunna öka näringslivets effektivitet — vilken ingalunda, i synnerhet med nuvarande regleringar och offentliga ingrepp är detsamma som produktivitetens omfattning — som är vad vi för närvarande framförallt måste eftersträva, om även de andra målen i verkligheten och inte bara i den politiska väl-taligheten skola kunna främjas. Det är därför som en sammanhängande och väl genomtänkt samt med politiskt mod genomförd ekonomisk politik just nu är i så hög grad av behovet påkallad. Allting tyder på att en sådan måste väsentligen koncentreras till en på den fria prisbildningen grundad och därefter anpassad ekonomi, en avveckling av centralregleringarna, ett minskat effektivitetshindrande skattetryck samt penningvärdets förstärkning och stabilisering genom en målmedveten och med övriga åtgärder samordnad penningpolitik. Detta skulle icke endast medföra effektivitetens höjning utan också möjliggöra en varaktigt förbättrad levnadsstandard.

Såsom under Dagens frågor i förra häftet av Svensk Tidskrift, »Devalveringens konsekvenser» framhölls, innebär en dylik ekonomi under nuvarande förhållanden den tänkbart minsta och mest kortvariga standardsänkningen; eljest riskerar man ej blott en försämrad effektivitet och minskad nationalinkomst utan även en för längre tid sänkt levnadsstandard, ett försvagat penningvärde, en orättvisare inkomstfördelning och mindre möjligheter att hålla sysselsättningen så jämn som möjligt.

Subventioner gå i olika avseenden stick i stäv emot en sådan ekonomi och motverka därför de mål, varom ovan talats. När den svenska riksdagen huvudsakligen av politiska hänsyn efter den förvirrade debatten att döma den 30 november beslöt att utvidga och befästa subventionssystemet, måste detta medföra verklig oro för en framtid, som obönhörligt kommer att presentera svenska folket till betalning räkningen för dess representanters nationalekonomiska debaucher. Man frågar sig, i vad mån den nuvarande formen för partipolitiskt rege-

mente är ägnad att föra vårt land genom efterkrigstidens farozon med dess ekonomiska och politiska risker.

Slaget i Pentagon. De direkta stridshandlingarna under det andra världskriget avslutades effektivt med atombombanfallen mot Japan i augusti 1945. Men ännu efter fyra år har varken Tyskland, Österrike eller Japan fått fred. Och på åtskilliga håll i världen pågår alltjämt öppet och blodigt krig, som vi svenskar ägnar ett måhända alltför förstrött intresse. Det där är ju så avlägset, och »det kalla kriget» i vår europeiska närhet börjar bli så vardagligt att vår uppmärksamhet avtrubbas.

Det våldsamma »slaget i Pentagon» är då betydligt mera sensationellt. Efter långvariga men undertryckta motsättningar exploderade i mitten av oktober antagonismen mellan försvarsgrenarna i USA inför öppen ridå, i detta fall den amerikanska kongressens försvarsutskott — the House Armed Services Committee. »Slaget» är nu avgjort, marinchefen amiral Denfeld har avsatts av presidenten och fått till efterträdare »flygamiralen» Sherman, den förste marinflygare som nått denna förnämliga post. Men liksom i det riktiga kriget kommer det säkert att dröja, innan såren läkts och förtroendet återställt. Hur skall man då förklara denna oro i Pentagon, försvarets jättelika stabsbyggnad i Washington? Frågan har sitt stora intresse även för oss, inte bara därför att USA:s militära styrka i dag utgör Västs enda reella motvikt mot Östs världserövringsplaner, utan även därför att vi själva beklagligtvis inte varit helt förskonade från »inbördeskrig» av denna art.

Motsättningarna mellan marinen i USA å ena sidan, armén och flygvapnet å den andra har sin grund dels i den nyligen genomförda samordningen av hela försvaret under enhetlig ledning, dels i olika uppfattning om hur USA:s försvar bör byggas upp inför eventualiteten av ett tredje världskrig. Tidigare fanns endast de två försvarsgrenarna armén och marinen — med marinen som klart dominerande utom under krigstid; flygvapnet var uppdelat på dessa två. Sedermera lösgjordes arméflyget för att bilda en tredje försvarsgren, US Air Force, medan däremot det starka marinflyget alltjämt kvarstår som en del av US Navy. Behovet av enhetligare ledning och planläggning, som praktiskt var relativt lätt att tillgodose under krigets tryck och med nästan obegränsade medel till förfogande, framstod alltmera klart efter krigsslutet. Försvarsminister Forrestal bröt samman inför uppgiftens svårigheter, men hans efterträdare Louis Johnson grep in med hård hand. Han stöddes därvid inte bara av armé- och flygministrarna utan även av marinministern Matthews (det finns som bekant inte mindre än fyra »försvarsministrar» i USA liksom f. ö. också i England). Rent militärt utövas den enhetliga ledningen av Joint Chiefs of Staff, d. v. s. armé-, marin- och flygcheferna, under arméchefen Bradleys ordförandeskap och med flygchefen Vandenberg som tredje medlem.

Försvarskostnaderna i USA är alltjämt högst betydande, 13—15 miljarder dollar årligen. Av årets anslag går 32,4% till marinen,

33,6 % till armén och 34 % till flygvapnet, så jämnt avvägt som någon kan begära. När försvarsminister Johnson tillträdde, lovade han emellertid att nedbringa dessa kostnader med 800 milj. dollar, varav 353 skulle tas från marinens budget. En av hans första ämbetsåtgärder var vidare att inställa det påbörjade bygget av ett jättehangarfartyg på 65,000 ton. I planläggningen för 1951 års budget förutsågs ytterligare inskränkningar för marinens del, som främst skulle gå ut över dess mest offensiva del, marinflyget. Marinen skulle definitivt förlora sin ställning som USA:s främsta försvarsgren till flygvapnet.

Det mest uppseendeväckande beviset för flygvapnets dominans var utläggandet av en stor beställning på superbombplanet, det 6-motoriga B 36. Från baser i USA kan detta plan med atombombblast nå praktiskt taget varje tänkbart mål i världen och därefter återvända hem. Planet är vid sidan av atombomben det konkreta elementet i den s. k. atomstrategi, som med rätt eller orätt nu påstås dominera det militära tänkandet i USA. I denna »luftiga» strategi får både armén, och framför allt marinen, mindre utrymme än tidigare och väsentligt mindre än de hade under det senaste kriget. Nyheten är stor och meningarna följaktligen starkt delade.

Företrädarna för de marina åsikterna valde att framföra dessa på ett sätt, som uppenbarligen inte var lämpligt. Försöken att därefter hemligstämpla den nödvändiga utredningen tillbakavisades av kongressens försvarsutskott och »slaget i Pentagon» slutkämpades i fullaste offentlighet. Redan en ytlig bekantskap med amerikansk press bör ge en uppfattning om vad detta innebär.

En uppfattning om marinrepresentanternas argumentering får man av följande citat. Marinchefen Denfeld: »Naval officers — — — are convinced that a Navy stripped of its offensive power means a nation stripped of its offensive power.» Amiral Radford: »The B 36 has become, in the minds of the American people, a symbol of a theory of warfare — the atomic blitz — which promises them a cheap and easy victory if war should come.» Han utförde sitt resonemang i en nedgörande kritik av flygvapnets hela tankegång. B 36 är, sade han, ytterst sårbart gentemot moderna reaktionsjaktplan, det kommer att missa sina mål om det går på den tänkta stora höjden 12,000—13,000 meter, hela denna krigföringsform är omoralisk, då den främst drabbar civilbefolkningen. Salvat avslutades med de kraftfulla påståendena, att B 36 är »a billion-dollar blunder» och »a 1941 airplane» (det har tagit 8 år från projektering till serietillverkning).

Kritiken gick ytterst tillbaka på försvarsministern och på Joint Chiefs of Staff, som skulle ha visat sig oemottagliga för de marina synpunkterna. Det avgörande ordet inför kongressutskottet framfördes av general Bradley, som upprörd tillbakavisade anklagelserna. Det blir nästa gång inte fråga om »Pacific island-hopping» eller om amfibieoperationer i Normandiestil. Motståndaren nu är en helt annan. Däremot kommer det att krävas strategisk bombning och landoperationer i stor skala. »Eftersom vi aldrig kommer att börja kriget, måste vi föra det tillbaka mot motståndaren med alla de medel, var-

över vi förfogar.» Vad det moraliska beträffar, tillade Bradley, »war itself is immoral». Amiralernas uppträdande karakteriserades av Bradley som illojalt.

Striden slutade, som sagt, den här gången med att marinchefen fick avgå. Marinen har nog även i övrigt dragit det kortaste strået. Det har den å andra sidan råd att göra — USA:s flotta är ensam starkare än jordens alla övriga tillsammans. Det betänkliga i striden ligger emellertid inte där. Det är den avslöjade sprickan och tvivlen om den inslagna kursens riktighet, som tillsammans påvisar problemets svårighetsgrad och som enbart kommer Öst tillgodo.

Den av dessa problem intresserade kan läsa vidare t.ex. i den på svenska nyligen utkomna »Om Ryssland slår till» av den amerikanske majoren G. Fielding Eliot.

Den litteräre Handelsresandens yrke var länge föremål för en viss **handelsresanden.** mer eller mindre öppet uttalad missaktning. Slår man upp en årgång av en skämttidning från t.ex. tiden omkring sekelskiftet så kan man vara viss om att bland dess anekdoter träffa på ett avsevärt antal historier om »provryttare», som inte äro särdeles smickrande vare sig för deras kår eller för begreppet om kvickhet och humor hos upphovsmännen. Ständigt och jämt återkommande motiv i dessa voro handelsresandenas enorma förmåga att konsumera punsch och deras oövervinnerlighet i kortspelet vira, vars provinsiella nyanser i budgivning och värdesättning förmenades vara dem bättre än någon annan bekanta. En gång förekom det t. o. m. att en nykterhetsvänlig språklärare i en tryckt samling rättsskrivningsövningar öppet alluderade på handelsresandekårens svaghet för brända och destillerade drycker, men då tyckte man bland yrkesrepresentanterna att det gick för långt och framförde en offentlig protest. Albert Engström har i sitt rika typgalleri bara en enda handelsresande, en välvillig men åtskilligt pratsam och fjäskig herre vid namn Antonsson, som reser i svepningar och för övrigt huvudsakligen lider av den lilla svagheten att vilja vara bror med alla berömdheter i Sverige. Man kan förstå att det med utgångspunkt i detta sätt att se på handelsresandeyrket föreföll djärvt, ja nästan vågat av Arvid Lindman att vid ett tillfälle uppträda som gäst och talare vid en fest i handelsresandenas förening. Med sitt goda humör och sin fyndighet lade han emellertid saken till rätta genom att betona att politikerns sysselsättning i själva verket hade inte så litet gemensamt med den ringaktade »provryttarens»: den ene reser med en vara, den andre med ett politiskt program, och bägge ha till uppgift att värva vänner och kunder. Om Arvid Lindman blev hedersledamot i handelsresandeföreningen är inte bekant, men säkert är att han hade förtjänat att bli det.

Under senaste tid har emellertid handelsresanden fått en helt annan ställning inför offentligheten än tidigare. Han har blivit litterär och börjat sysselsätta författare på ett sätt som ingen förr i världen kunnat drömma om. Inom vår svenska litteratur har hans nya ske-

pelse utformats av Olle Hedberg i en bok som hör till hans allra bästa — många anse till och med att den är hans bästa över huvud taget —, nämligen *Får jag be om räkningen*, som kom ut 1932. Handelsresanden Erik Nordin, som är dess huvudperson, har inte ett spår gemensamt med den gamla skämttidningsfiguren. Han är en fin-känslig, blygsam och älskvärd människa som inte gör sig några illusioner vare sig om sig själv eller tillvaron. Att han lider av en svår hjärtåkomma som när som helst kan knäcka honom vet han mycket väl, men denna vetskap kommer honom egentligen mest att grubbla över hur hans efterlevande familj skall få det ställt efter hans frånfälle. Sitt eget liv uppfattar han bara som en slags skuggspel, en sällsam lek utan fast verklighet, och det är ett fint drag hos författaren att låta honom vara verksam i leksaksbranschen. Hans liv är bräckligt och skört som en leksak, och det går med honom som med alla andra leksaker: när de gått sönder, något som är oundvikligt förr eller senare, så kastar man bort dem och glömmer dem för andra. Erik Nordins tystlåtna och melankoliska men i sin stillsamhet heroiska gestalt tillhör det bästa Olle Hedberg skapat. Det är inte underligt att den med ett slag sopade bort alla de äldre representanter för handelsresandeyrket som eventuellt ännu vid hans tillkomst förde en försenad existens i skämttidningarna och humoresklitteraturen.

De senaste varianterna av handelsresandetyper som vi fått göra bekantskap med hos oss ha kommit till oss på scenen. Den förste var Hickman i Eugen O'Neills skräckfyllda Infernodrama *Si*, iskarlen kommer, som häromåret i en genialt utformad föreställning i Olof Molanders regi framfördes på Dramatiska teatern. I denna gestalt möttes på ett egendomligt sätt gammalt och nytt i handelsresandetyperns historia. När Hickman berättar sitt livs historia för de halv-rusiga, förfallna gästerna på Harry Hopes krog i ett av New Yorks värsta hamnkvarter börjar han i traditionell stil och berömmar sig av sin förmåga att komma fram med oanständiga anekdoter i rätta ögonblicket, att dricka kunder och gäster under bordet och att i alla situationer sätta upp ett optimistiskt grinande ansikte. Det var på detta som han byggde sin karriär. »Med den där käften du har kommer du att kunna sälja skunkar som råtthundar» betygade en sakkunnig auktoritet, då han gav sig ut på sin första resa. Allting hade också kunnat gå bra, om han bara inte haft vid sin sida en kärleksfull, alltid förlåtande och oändligt självuppoffrande kvinna som litade på honom och inte ville tro på hans allt hastigare fortgående förfall. Det var genom tanken på henne som tvivlet och bitterheten kom in i hans liv, och denna dubbelhet bröt ner honom och gjorde honom slutligen till mördare. Hickmans långa berättelse framfördes på ett utomordentligt sätt av Uno Henning, som med sin uttrycksfulla röst och sin skiftande mimik gav en i sin hänsynslösa uppriktighet förfärande bild av upplösningen i Hickmans inre. Den lösning av sitt livs problem som han trott sig ha funnit var ett prov utan värde, den höll inte då den prövades och gav ingenting. När det obligata yrkesleendet övergick i det stelnade grinet på mördarens an-

sikte var det slut med Hickman, och de sista utbrott som hördes från honom, när detektiverna fått honom om hand, voro inte mänskliga längre utan skrik från en själ i helvetet. Detta aktslut var i sin skräckfyllda intensitet något av det kusligaste som visats på en scen. I sådan omgivning hade handelsresanden aldrig tidigare förekommit vare sig på teatern eller i litteraturen.

Mera borgerlig till sin miljö är årets handelsresande på Dramatiska teatern. Det är Hilding Gavle som framträder i ett stycke av Arthur Miller, en medelålders amerikansk dramatiker, förut här känd som författare till stycket Alla mina söner, en häftig diatrib mot krigsprofitörerna och deras manipulationer med underhållig material till det amerikanska flyget. Mr Loman, Arthur Millers handelsresande, har emellertid ett ganska starkt europeiskt påbrå, om han också uppger sig vara hundraprocentig amerikan. I en tidigare existens har han nämligen hetat Hjalmar Ekdal och varit fotograf till yrket, fastän han just aldrig utövat det. Hjalmar Ekdal är som alla veta den av Ibsen obarmhärtigt avslöjade vardagsmänniskan som aldrig har mod eller moralisk energi nog att säga till sig själv att han bara är en vardagsmänniska och handla därefter. Han ljuger ihop en fiktionskaraktär åt sig, invaggar sig i stora framtidsdrömmar och tar sin existens på kredit, allt för att undgå att räknas in bland den vanliga hopen. Litet släkt är såväl Hjalmar Ekdal som Millers handelsresande med den store Mr Micawber hos Dickens, som alltid väntade på att något skulle »turn up». Mr Loman lever i den optimistiska föreställningen om att han en vacker dag, om icke i egen person så dock genom sina söner, skall nå den härlighetens tinne som hägrar i förklarad ljus för varje medborgare i U.S.A., nämligen att stå på första sidan i tidningarna och därigenom vinna rykte och popularitet. Man vet inte riktigt om Miller avsett att göra sin handelsresande sympatisk eller ej. Egentligen måste man nog tycka synd om honom, eftersom det går honom illa och han blir avskedad från sin gamla firma utan pension, men å andra sidan är det svårt att riktigt trivas med en person som uteslutande lever på skryt, självbluff och halvlögner. Gavle har också lagt sin typ kanske väl bullersamt och framfusigt. Om författaren, vilket väl är möjligt, har velat antyda att bakom mr Lomans gåpåarlynne döljer sig en god del inre misstro och bitterhet så har Gavle på denna punkt knappast gjort honom rättvisa. Som det nu är spelar han hela rollen i praktiskt taget samma tonart och med alltför litet av psykologisk nyantering. Men kanske han anser att hela figuren bara är bluff från början till slut och att Loman aldrig gör annat än ljuger, vare sig det nu sker för egen räkning eller för omgivningen; i så fall står sig nog Gavles tolkning inför analysen.

Styckets teknik har för oss svenskar ett särskilt intresse som typiskt bevis på hur starkt Strindbergsinflytandet för närvarande är i Amerika. Säkerligen hade Miller aldrig konstruerat sitt stycke så som han gjort om icke Drömspelet funnits. Men det måste nog erkännas att efterbildaren stannar mycket långt bakom mästaren. Där Strindberg utformar sitt drama med en mitt i den skenbara nyck-

fullheten genomtänkt och sammanhängande poetisk logik, konstruerar Miller sitt stycke som en film där man obehindrat kan låta episoder från förfluten tid ryckas in i det dramatiska sammanhanget och illustrera dialogens hänsyftningar bakåt. Här och där kan ju detta vara effektivt nog, men i längden verka dessa hopp fram och tillbaka i handlingen närmast tröttande. Ytterst beror det väl på att Arthur Miller väl är en mycket habil dramatiker men knappast någon diktare av högre storleksordning. Den europeiska teatern tar för närvarande tacksamt emot allt vad som presteras av dramatik i U.S.A. och spelar det med en brådska och en iver som om det gällde stora mästerverk. Men de första ögonblickens intryck äro inte alltid de bestående, och om vi vänta några år framåt få vi se om inte ganska mycket av vad vi i närvarande stund beundrat och applåderat kommer att ha försvunnit från den litterära horisonten och sjunkit i en icke oförtjänt glömska.

En specialist i folkdemokratisering. Knappt hade massdemonstrationen, som med urhitlerska uppmarscher och typiskt moskovitiska talkörer firade den östtyska folkrepublikens grundande avslutats i Berlins östsektor, förrän det meddelades, att Sovjetunionen som tecken på sitt erkännande av den nya staten utnämnt en representant vid densamma. Den nya ambassadören, Gregorij Pusjkin, var ännu för tre månader sedan sin regerings Budapestrepresentant.

Viktiga uppgifter vänta Sovjetambassadören Pusjkin i Östtyskland — på ett år får han inte bara avsluta folkdemokratiseringsprocessen utan även genom »själarnas bolsjevisering» omforma de allmänna valen som uppskjutits till den 15 oktober 1950 till en imponerande kommunistseger. Det är ingen lätt uppgift. General Tulpanov, propagandachefen för Röda Arméns ockupationstrupper, som förra veckan återkallades till Moskva, har misslyckats med sina metoder; vid valen under det gångna året har trots alla beprövade folkdemokratiska valknep alltid mer än en tredjedel av väljarna röstat »nej», och även vid regeringens bildande bjödo C.D.U. och de mindre liberala ledarna och medelklassen trots flera på varandra följande utrensningstvågor hårt motstånd.

Det är just uppgiftens betydelse och svårloshet, som gjort att Moskvas val föll på specialisten i »folkdemokratisering», Pusjkin.

1940 tågade Röda Armén »av säkerhetsskäl» in i de tre baltiska länderna, åtföljd av politiska delegationer. I Riga var det Vysjinski, som ledde denna Sovjets politiska kommitté. I hans omgivning fanns bl. a. den unge Pusjkin, en tjänsteman i folkkommissariatet för utrikes ärenden. Inom två månader anordnade Vysjinski »val» i Estland och lät bilda en ny — ryssvänlig — regering, som sedan anhöll om att Moskva skulle »ta landet i sitt beskydd». »Blixtdemokratiseringen» blev en fulländad framgång, och Pusjkin erhöll av mästaren Vysjinski utom teoretisk undervisning även en storartad praktisk lektion. Med hjälp av det han lärt sig i Riga, avlade han sedan från våren 1946 till sommaren 1948 examen med högsta vitsord i Budapest.

I mars 1946 — innan fredskonferensen i Paris hade tagit sin början — erhöll ungerske utrikesministern meddelande från Washington, att USA:s regering erkände den nya ungerska republiken och som tecken därpå sände en minister till Budapest. Notan väckte lättförklarlig glädje i ungerska politiska kretsar — med undantag av kommunisterna. Vid det omedelbart sammankallade regeringssammanträdet genomdrev Mátyás Rákosi och de andra kommunist-ministrarna först med listiga argument och sedan med öppet hot, att regeringen skulle vänta två dagar med att publicera den amerikanska noten.

Dagen efter regeringssammanträdet meddelade kommunisternas officiella organ »Szabad Nép» (Fritt Folk) i ottan med decimeterhöga bokstäver, att Sovjetunionen som den första av de allierade nationerna erkänt den nya ungerska republiken. Hälsningstelegrammet avtrycktes in extenso. Organet gav därmed prov på en beundransvärd siartalang, då telegrammet i fråga först fem timmar senare anlände till ungerska utrikesdepartementet från Moskva.

Efter detta intressanta intermezzo emotsågs ankomsten av Sovjets diplomatiska representant med spänd förväntan. Från januari 1945 hade marskalk Vorosjilov som ordförande i den allierade kontrollkommission, som bildats enligt vapenstilleståndsöverenskommelsen, representerat Sovjetunionen i Ungern. Som politiker visade sig Vorosjilov inte vara särskilt begåvad, varför det i praktiken snarare blev hans ställföreträdare general Sviridov, som övertog hans värv, medan Vorosjilov — om han inte råkade befinna sig i Moskva — skötte representationsplikerna. Alla voro alltså nyfikna på vem Moskva skulle skicka i stället för den berömde Vorosjilov.

Man behövde bara vänta några dagar på Sovjetministern. I kommunistkretsar betydde Grigorij Pusjkins ankomst en stor besvikelse, medan de andra partiernas anhängare drogo en lättnadens suck vid hans åsyn. Varken med sitt uppträdande eller med sitt yttre gjorde Pusjkin intryck av att vara någon obarmhärtig ståthållare. Det var en ung, knappt fyrtioårig, liten och spinkig man, som steg ur flygplanet; det välbenade blonda håret låg slätkammat, ett halvt generat leende svävade över det bleka, färglösa ansiktet — han var obetydligheten personifierad. En rutinerad gammal internationell journalist sade: bokhållaren har anlant från Moskva.

Även hans sätt var utsökt och smidigt — som en väluppfostrad tjänsteman bör vara. Men inom några veckor ändrade man helt och hållet uppfattning om honom.

I slutet av april höll den nye sovjetministern en presentationsmottagning i ambassaden, och det visade sig därvid, att Pusjkin inte bara var absolutist men även saknade intresse för det svaga könet. Det var annars en allmän erfarenhet med ryssarna — marskalk Vorosjilov själv ej undtagen — att hur vilda och fanatiska de än månne vara, kunde man uppnå litet av varje hos dem vid ett glas. Och de voro alltid redo att ta ett glas. Om Vorosjilov visste alla, att han var stor beundrare av kvinnor, särskilt skådespelerskor. Det var pater Balogh, då statssekreterare i ministerpresidiet, numera ledare för de kryptokommunistiska neokatolikerna, som såg till, att den

gamle sprit- och kvinnoglade krigaren fick tillfredsställa båda sina passioner.

Även general Sviridov var en äkta ryss, fastän han inte kom upp till vorosjilovska mått. Men Pusjkin varken drack eller intresserade sig för kvinnor. Den sortens ryssar äro de farligaste, och det visade sig snart, att den lille blonde Pusjkin verkligen var en mycket farlig figur.

Framförallt överlät Pusjkin från början endast de militära angelägenheterna åt general Sviridov (som för närvarande är befälhavare för de ryska ockupationstrupperna i Österrike), de politiska tog han själv i sin hand. Vorosjilov och Sviridov hade dittills såvitt möjligt aktat sig för att öppet blanda sig i ungerska inrikes angelägenheter — den nye ministern hade inga sådana hämningar. Han gjorde aktiv politik, även partipolitik, på ryskt sätt. Genom sina agenter, bland vilka legationsrådet Grigoriev, som talar ungerska perfekt, visade sig vara mest användbar, organiserade han en krets av lydiga verktyg av sådana personer, som på grund av sitt förflutna eller sin personliga korrruption voro tillgängliga för utpressning. Inom socialdemokratiska partiet var det nuvarande industriministern György Marosán och president Szakasits' personlige sekreterare György Dobos, inom Småbrukarpartiet nuvarande ekklesiastikministern Gyula Ortutay och chefredaktör Ernő Mihályfi samt den neokatolske parlamentsledamoten Jenő Katona, som blevo hans högsta informatorer och verkställare av hans instruktioner. Det är självklart, att kommunistpartiets ledare — till och med den store Rákosi, Stalins personlige vän — regelbundet gingo upp till ryska ambassaden för att mottaga förhållningsorder.

Pusjkin är en typisk representant för det nya ryska utrikespolitiska garnityret, det garnityr som hunnit växa upp under sovjetregimen. Dessa unga ryska diplomater, som utvaldes från universitetet och fostrats vid Utrikespolitiska Akademien i Moskva under Vysjinskis uppsikt, sakna de gamla revolutionära bolsjevikernas välthet och romantiska läggning — de äro inga revolutionärer utan kalla, gemytlösa och exakta verkställare av Politbyråns order. Detta betyder dock ingalunda, att de äro mindre fanatiska bolsjevik än den äldre generationen. Tvärtom brinna tron och fanatismen i dem med samma isande kalla låga som fordom hos jesuiterna.

Pusjkin spelade sin första stora roll i Budapest i januari 1947 och de följande veckorna med full framgång. Det var då den första ungerska »sammansvärjningen» »upptäcktes» för att oskadliggöra småbrukarpartiet, som innehade majoriteten. Planerna utarbetades i minsta detalj på Sovjetlegationen, och när kommunistpartiets ledare ansågo svårigheterna oöverkomliga, blandade författaren själv sig i föreställningen.

I den första »sammansvärjningen» figurerade en hel rad parlamentsledamöter som misstänkta, och politiska polisen anmodade parlamentet att utlämna dem, för att kunna arresteras dem. Trots alla kommunistiska hotelser vägrade parlamentets småbrukarmajoritet och större delen av de socialdemokratiska riksdagsmännen att upp-

häva deras immunitet. Det verkade redan, som om man inte skulle gå i land med att iscensätta »sammansvärjningen», när en rysk NKVD-patrull på Pusjkins order för »spionage mot Sovjetunionen» anhöll och bortförde den mest betydande av de misstänkta parlamentsledamöterna, generalsekreteraren i småbrukarpartiet. Därmed bröt motståndet samman, parlamentet upphävde de övriga »sammansvarnas» immunitet, och efter processen förlorade faktiskt småbrukarpartiet sin moraliska kredit och styrka.

Efter den första sammansvärjningen organiserade Pusjkin de övriga. Han tvingade oppositionsledarna att emigrera, likriktade i februari 1948 socialdemokratiska partiets »högerflygel» och tvingade den överblivna partiresten att sammansluta sig med kommunisterna. Som erkänsla för sitt arbete i samband med Mindszenty-processen erhöll Pusjkin från Moskva ambassadörs rang.

Med arrangerandet av Mindszenty-processen satte Pusjkin kronan på sitt folkdemokratiseringsverk i snabbtakt — Rajkprocessen var bara ett slags epilog till hans Budapestverksamhet, som slutade i juli innevarande år.

Efter några månaders »omskolning» i Moskva har nu den lille mannen från Sovjetambassaden i Budapest fått samma uppdrag i Östtyskland, som han en gång löst i Ungern. Utan tvivel kommer han att begagna samma metoder som på sin föregående arbetsplats, »sammansvärjningar», bortsläpande av oppositionella liberala och C.D.U.-politiker, kommunistpartiets befrielse från alla icke absolut pålitliga element, kyrkans nedbrytande o. s. v. Sovjets utrikespolitik är inte särskilt påhittig och omväxlingsrik; det som en gång prövats och befunnits gott, upprepas med smärre ändringar gång på gång.

Det behövs ingen större profetisk gåva för att kunna förutse, att Pusjkin även denna gång kommer att lösa sin uppgift till läromästaren Vysjinskis fulla tillfredsställelse, trots att de östtyska kommunistledarna inte kunna mäta sig med Rákosi och hans medarbetare i begåvning. Ambassadör Pusjkin kommer säkert trots allt att kunna fullfölja det värv, som general Tulpanov påbörjat, och i oktober 1950 kommer valresultatet i Östtyskland att uppvisa de fordrade 95 % ja-röster. Tack vare Pusjkin och den ärorika Röda Arméns besättningsdivisioner.

De isländska Söndagen den 23 oktober valde Island för andra gången **valen.**

under sin något mer än 5-åriga tillvaro som självständig stat representanter till alltinget. Det närmast föregående valet ägde rum i juni 1946, och mandatet avsåg 4 år. Av de 4 i riksdagen representerade partierna, d. v. s. självständighetspartiet (högern), framstegspartiet (agrarerne), socialistpartiet (kommunisterna) och socialdemokratiska partiet voro de bägge borgerliga partierna jämte socialdemokraterna förenade i en koalitionsregering sedan februari 1947, medan kommunisterna stodo i opposition. Oenighet inom regeringen, framför allt rörande den ekonomiska politiken, ledde efter initiativ av agrarerne till nyval före den ordinarie periodens utgång.

Dagens frågor

Valet medförde jämförelsevis små förskjutningar mellan de olika partierna:

	1946		1949
Högern.....	26,428 röster	20(19) mandat	28,546 r. 19 m.
Agrarerna.....	15,072 »	13(14) »	17,659 r. 17 m.
Kommunisterna.....	13,049 »	10 »	14,077 r. 9 m.
Socialdemokraterna.....	11,911 »	9 »	11,938 r. 7 m.

(Vid ett fyllnadsval under perioden förlorade högern ett mandat till agrarerna.) I procent av valmanskåren erövrade högern 39,5 % (1946 39,8 %), agrarerna 24,5 % (22,7 %), kommunisterna 19,5 % (19,6 %) och socialdemokraterna 16,5 % (17,9 %). I fråga om mandat medförde valet ingen ändring för högern, medan agrarerna vunno tre mandat, ett från kommunisterna och två från socialdemokraterna.

Såsom ett komplement till bilden av den utrikespolitiska bakgrunden till de isländska valen — för vilken här endast en kortfattad redogörelse kan lämnas — hänvisas till två uppsatser i Svensk Tidskrifts första häfte 1946 s. 45 (»Vilja islänningarna hyra ut baser åt U.S.A.?») och i Svensk Tidskrifts första häfte 1947 s. 33 (»Baser och annan politik på Island»). I den senare av dessa uppsatser behandlas det s.k. Keflaviksavtalet. Detta avtal mellan Island och Förenta Staterna innebar i korthet, att det stora och strategiskt synnerligen betydelsefulla flygfältet Keflavik c:a 50 km från Reykjavik fick disponeras av amerikanerna »i samband med uppfyllandet av de förpliktelser, som Förenta Staterna åtagit sig i fråga om ockupationen av Tyskland». En maximitid av fem år stipulerades, efter vilken tid endera regeringen under alla förhållanden ägde uppsäga avtalet. Avtalet innehöll för övrigt även en utfästelse från Förenta Staternas sida att inom 180 dagar från avtalets ikraftträdande evakuera all på Island kvarvarande militär- och flottpersonal. Trots att den amerikanska ockupationen av Island med början sommaren 1941 varit av synnerligen lindrig natur och i ekonomiskt avseende medfört ett enastående uppsving, var en stor del av det isländska folket icke villigt att medgiva denna faktiska inskränkning i suveräniteten över eget land. Vid frågans behandling i alltinget i oktober 1946 — föregången av en kort men intensiv agitation för avslag, huvudsakligen ledd av radikala intellektuella och av kommunisterna — godkändes förslaget med 32 röster mot 19. Högern röstade enhälligt för förslaget, kommunisterna enhälligt mot, medan agrarerna och socialdemokraterna voro splittrade. Såsom protest lämnade kommunisterna regeringen, som de tillhört tillsammans med högern och socialdemokraterna, och en långvarig regeringskris följde. Först i februari 1947 fick landet ånyo en regering, en koalition mellan högern, agrarerna och socialdemokraterna med en representant för det minsta partiet, socialdemokraten Stefán Jóhann Stefánsson, som statsminister. Stefánsson blev likaså socialminister medan den andra socialdemokraten blev

handels- och trafikminister. Högerens bägge medlemmar av regeringen erhöilo posterna som utrikes- och justitieminister samt som finans- och fiskeriminister, medan de två agrarerna fungerade som lantbruks- och försörjningsminister samt kyrko- och undervisningsminister. Denna regering, som vid sin tillkomst bar tydliga tecken av nödlösning och inte förutspåddes någon längre livslängd, kunde emellertid trots avsevärda svårigheter och inre slitningar hålla ihop fram till sensommaren d.å. Den utrikespolitiska fråga, som förorsakade föregående regerings avgång, har även i agitationen vid årets val spelat en viss roll, då ur isländsk synpunkt vissa paralleller föreligga mellan Keflaviksavtalet och det i mars i år beslutade biträdandet av Atlantpakten.

Oppositionen mot Atlantpakten företrädde främst av kommunisterna, som i sitt organ »Folkviljan» drev en ytterst hetsig propaganda emot Atlantpakten och Förenta Staterna. Uppläggnngen och taktiken var den för Kominform i denna fråga typiska, och det var uppenbart att partiet — såsom ensamt oppositionsparti — icke skulle väja för utomparlamentariska påtryckningsmedel. Under pågående debatt i alltinget samlades stora människoskaror utanför alltingshuset. Kommunisterna bland de församlade började kasta sten och sätta sig i rörelse mot ingången. Aktionen kom emellertid ej oväntat, och ingången spärrades av personer tillhörande Reykjaviks-högerens ungdomsorganisation, vilken uppmanat sina medlemmar att uppträda som »frivilliga hjälppoliser». Den hotande kalabaliken avvärjdes av polisen med hjälp av tårgas.

Det förefaller uppenbart, att kommunisternas metoder vid oppositionen i denna fråga varit direkt felaktiga ur taktisk synpunkt. Otviveltaktigt hade en talangfullt förd opposition, där man vädjat till den helt naturligt lättsårade nationalkänslan hos ett folk, vilket som det isländska fått kämpa hårt och länge för sin nyvunna frihet, haft stora utsikter att nå påtagliga resultat. Den röstökning med c:a 1,000 röster i jämförelse med 1946 års val, som kommunisterna kunna notera, är relativt obetydlig och den procentuella andelen av valmanskåren är praktiskt taget oförändrad.

Den ingalunda obetydliga grupp med representanter från olika politiska meningsriktningar — men klart dominerad av radikala intellektuella — som under namnet »Folkvärnet» bildades vid tiden för debatten om Keflaviksavtalet, har i likhet med kommunisterna motsatt sig Islands anslutning till Atlantpakten. Vid debatten i alltinget biträdde samtliga högermän förslaget, medan samtliga kommunisterna röstade för avslag. En viss splittring kunde iakttagas bland socialdemokraterna och av agrarerna biträdde partiledaren beslutet om anslutning med uttrycklig reservation. I agitationen inför årets val har agrarerna sökt slå politiskt mynt av detta, och det förefaller sannolikt, att kretsarna kring »Folkvärnet» — i den utsträckning de ej stött kommunisterna — givit sina röster åt agrarerna, vilket i någon mån kan ha bidragit till att agrarerna framstå som valets segerherrar med 3 mandatvinster.

Om således de utrikespolitiska frågorna spelat en viss roll för valets

utgång, har det dock ingalunda saknats inrikespolitiskt sprängstoff. Det andra världskrigets år var för Island en tid av enastående hastig ekonomisk och materiell expansion. Några avsättningssvårigheter för det isländska fisket och fiskindustrien förelågo icke, och produktionen kunde säljas till fördelaktigt pris. Ockupationstrupperna tillförde landet avsevärda summor i pund och dollar. 300 milj. isländska kronor avsattes för inköp utomlands av kapitalvaror, framför allt fiskefartyg och maskiner. Dessa omfattande investeringar jämte försämrade villkor för den isländska exporten och ockupationstruppernas bortdragande reducerade valutareserven, så att denna vid regeringen Stefánssons tillträde väsentligt nedgätt. Detta tillsammans med en allvarlig inflation nödvändiggjorde kraftigt ingripande åtgärder från regeringens sida. Bland annat infördes skärpt investeringskontroll, skärpt priskontroll, valutaransonering och omsättnings-skatt, varjämte skatte- och tullhöjningar (dock ej för vissa vanliga förbrukningsvaror) samt omfattande prissänkningar genomfördes. Subventioner tillgrepos för att hindra annars nödvändiga prishöjningar. Regeringen lotsade sig fram under ständiga inbördes kompromisser.

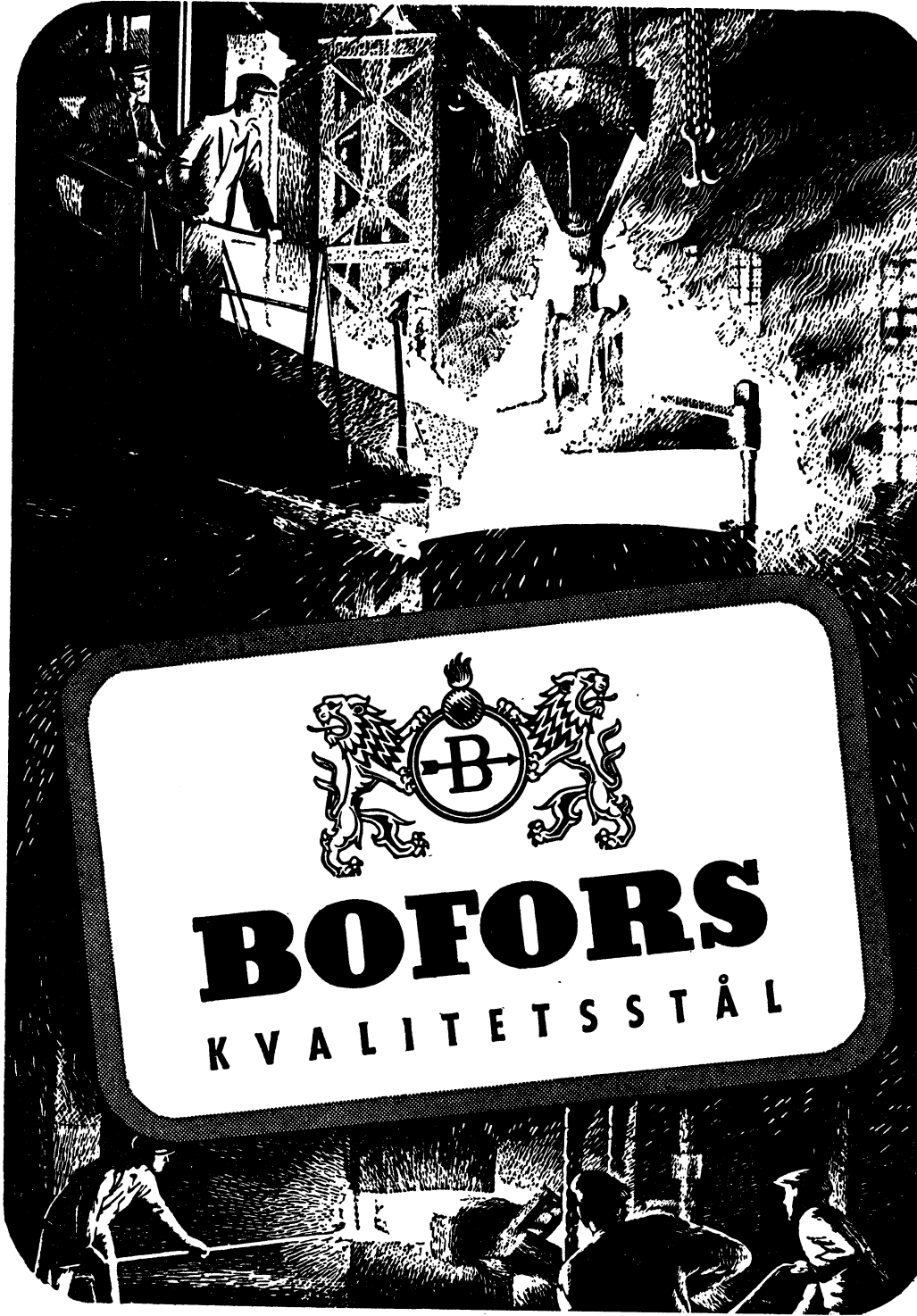
Det under flera år felslagna fisket, inflationen och det allmänna missnöjet med varuknappheten gjorde det alltmer partitaktiskt lockande för de i regeringskoalitionen deltagande partierna att sabotera samarbetet inom regeringen för att framtvinga ett nyval. Agrarerna var det parti som först föll för frestelsen — för att på så sätt framstå som ett mot den förda politiken oppositionellt parti — genom att aktualisera två partiskiljande frågor. Agrarerna krävde dels devaluering av den isländska kronan även gentemot sterlingländerna och dels ökad handelskvot åt kooperationen. Socialdemokraterna ansågo sig ej kunna gå med på det första kravet, vilket skulle medföra höjda priser och således enligt så gott som allmänt gängse socialdemokratisk uppfattning innebära en relativt sett större sänkning av den kroppsarbetande befolkningens standard än av andra grupper. Vad beträffar det andra kravet ville agrarerna öka kooperationens till 1/3 bestämda andel i importen av konsumtionsvaror. Detta krav, som bl. a. stöddes av påpekandet, att c:a 60 % av landets befolkning voro anslutna till kooperationen, avvisades av högern, såsom företrädare för den enskilda handelns intressen, under framhållande av att dessa 60 % ingalunda tillgodosågo hela sitt behov av konsumtionsvaror genom inköp i de kooperativa affärerna.

Det isländska valsystemet innebär icke att varje alltingsman har lika många röster bakom sitt mandat. Detta framgår bl. a. av det förhållandet, att agrarerna ha mindre än 2/3 av högerns totala röstantal men endast 2 mandat mindre. De 11 utjämningsmandat, som finnas, ha endast delvis kunnat avhjälpa systemets orättvisor, framför allt missgynnandet av Reykjaviks stad. Såsom en valmatematisk kuriositet kan nämnas, att årets röstsiffror vid fördelning av mandaten matematiskt korrekt skulle så gott som helt motsvaras av mandattalen av år 1946.

Sammanfattningsvis kan sägas att högern hållit sin ställning som

Dagens frågor

Islands största parti, att de med kooperationen nära lierade agra-
rerna förbättrat sin ställning — och anmärkningsvärt nog vunnit ett
mandat i Reykjavik, där partiet såsom typiskt landsbygdsparti varit
orepresenterat — samt att partiet otillbörligt gynnats vid mandat-
fördelningen, att kommunisterna fortfarande ha en stark ställning
beroende på ett målmedvetet och skickligt arbete inom fackförenings-
rörelsen och en av hänsyn till landets ungdom och starka national-
känsla ganska nationalistisk propaganda samt att socialdemokraterna
gått tillbaka, troligen på grund av frånvaron av markant politisk
profil.

BOFORS
KVALITETSSTÅL